7.Ulusal Tasarım Araştırmaları Konferansı
UTAK2026
ODTÜ ENDÜSTRİYEL TASARIM BÖLÜMÜ
Tasarım ve Dönüşüm
9-11 EYLÜL 2026

YERİNDE YAŞATMAK: İNSANDAN ÖTE BİR TASARIM TARİHİ

Tevfik Balcıoğlu En İyi Bildiri Ödülü, KAZANAN

Burak Taşdizen
DeustoTech, Faculty of Engineering, University of Deusto,
burak.tasdizen@deusto.es

Bu bildiri, İstanbul'un farklı dönemlerine ait üç bakım nesnesi olan mancacı çubuğunu, Osmanlı kuş evlerini ve günümüz kedi evlerini, Türkiye'deki hayvan savunuculuğu hareketinde önemli bir yer tutan "yerinde yaşatmak" yaklaşımı üzerinden yeniden yorumlar. Seyahatnamelere, gravürlere, dönem basınına, hukuk metinlerine ve 2019-2020 yıllarında yürütülen saha belgelemesine dayanan çalışma, bu nesnelerin yalnızca tekil ve tarihsel olarak dağınık örnekler olmadığını; birlikte okunduklarında, liminal hayvanların kentte kendi faillikleri doğrultusunda varlıklarını sürdürmelerini destekleyen insandan öte bir tasarım tarihinin maddi repertuarını görünür kıldığını savunur. Bu doğrultuda bildiri, "yerinde yaşatmak" yaklaşımını etik, siyasi ve ekolojik üç kaydı olan bir bakım çerçevesi olarak ele alır ve söz konusu nesneleri bu çerçeve içinde konumlandırır. Hayvanların kentte bulundukları yerde beslenmesini, barınmasını ve gözetilmesini mümkün kılan bu bakım etiğinin ihlalini ise 1910-11 Hayırsızada köpek sürgünü, Erken Cumhuriyet dönemi itlafları, Havrita sitesi ve 2024 tarihli 7527 sayılı Kanun üzerinden tartışır. Böylece çalışma, bakım ile imhayı hayvanın kentteki hareketini izleyen ve onu zapt eden iki karşıt kutup olarak tek bir hareket rejimi içinde kavramsallaştırır ve tasarımın ve yönetişimin çok türlü yaşamı yalnızca destekleyen değil, aynı zamanda dışlayan ve yok eden biçimlerde de işleyebildiğini gösterir. Bildiri, bu tartışma aracılığıyla tasarım tarihini insan-merkezli anlatıların ötesine taşımayı amaçlar.

Anahtar Sözcükler: Tasarım tarihi; insandan öte tasarım; bakım etiği; sokak hayvanları; çok türlü kent.

GİRİŞ

İstanbul sokaklarında yüzyıllardır insanlarla birlikte yaşayan hayvanlar, kentin toplumsal ve mekânsal dokusunun ayrılmaz bir parçasıdır. Donaldson ve

Kymlicka'nın (2011) "liminal hayvan yerleşimciler" (*liminal animals*) ve "mukim" (*denizen*) kavramlarıyla birlikte düşünüldüğünde, kentler ve sokaklar insan olmayan kent sakinlerini de barındıran çok türlü bir ortak yaşam alanı olarak belirir [1]. Hâkim sahiplik paradigmasının (*pet ownership paradigm*) aksine sokakta, mülkiyet ilişkisi kurulmaksızın (Taşdizen, 2025) hayvanların kendi yönelimleri doğrultusunda seçtikleri kişilerle ve mekânlarda gerçekleşen, hayvana ihtimam gösteren ve onu yaşatan pratikler vardır. Bakımın evcilleşmenin kurucu bir bileşeni olduğu düşünüldüğünde (Losey, 2022), bu pratikler sokağı açık bir *domus* olarak yeniden düşünmemizi mümkün kılar. Doğu Roma'dan Osmanlı'ya ve günümüze uzanan bakım pratiklerinin dönüşümü ve bu dönüşümün ürettiği maddi kültür, tasarım tarihini insandan öte bir perspektiften yeniden düşünmek için bir imkân sunar. Bu çalışma, söz konusu bakım nesnelerinin tekil tarihsel örnekler olmadığını; birlikte okunduklarında Türkiye bağlamında hâlihazırda var olan insandan öte bir tasarım tarihinin maddi repertuarını oluşturduklarını ileri sürmekte ve İstanbul'un farklı dönemlerine ait üç bakım nesnesi olan mancacı çubuğu, Osmanlı kuş evleri ve günümüz kedi evlerini, Türkiye'de hayvan savunuculuğu hareketinde önemli bir yer tutan "yerinde yaşatmak" yaklaşımı üzerinden birlikte ele almaktadır. Bu çalışmada yerinde yaşatmayı, hayvanların seçtikleri mekânlarda yaşamlarını sürdürmelerini mümkün kılan bakım pratiklerini ifade eden analitik bir kavram olarak kullanıyorum. Ancak sokak hayvanlarıyla kurulan ilişkiler, ihtimamın yanı sıra bu ihtimamın ihlallerini, yani insan şiddetini de barındırır (Yıldırım, 2021). Dolayısıyla bu nesneleri etik, siyasi ve ekolojik üç kayıt üzerinden konumlandırarak tasarımın çok türlü yaşamı destekleyen ve dışlayan yönlerini birlikte düşünmeyi amaçlıyorum. Yöntemsel olarak, çok katmanlı bir yaklaşım benimsiyorum. Bir yandan 16.–19. yüzyıllar arasında İstanbul'a gelen Batılı gezginlerin seyahatnameleri, gravürler ve arşiv belgeleri üzerinden mancacı çubuğunun ve 15. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına uzanan kuş evlerinin tarihsel izlerini sürerken, diğer yandan günümüz kedi evlerini İstanbul'da yürüttüğüm saha gözlemleri aracılığıyla inceliyorum. Bu gözlemler, Nisan 2019 – Ocak 2020 arasında Cihangir, Gümüşsuyu, Karaköy, Tarihi Yarımada, Moda, Yeldeğirmeni, Feriköy, Nişantaşı, Kurtuluş ve Burgazada gibi semtlerde gerçekleştirdiğim, kamusal alana yerleştirilmiş bakım nesnelerini fotoğraflayarak belgelediğim altyapı yürüyüşlerine dayanmaktadır (Taşdizen, 2020; 2024b). İmha pratiklerini ise dönem basını, hukuk metinleri, arşiv fotoğrafları ve haber kaynakları üzerinden izliyorum. Bildiride bu görsel belgelemeyi, bakım nesnelerinin tasarım tarihi içindeki konumu ve hareket rejimiyle ilişkisi doğrultusunda yeniden ele alıyorum. Bu iki katmanı, temsil rejimlerinin sınırlarını gözeterek birlikte okuyor ve tarihsel sürekliliğini izliyorum.

Bildiride aynı zamanda tasarım tarihi yazını açısından dikkat çekici bir boşluğa işaret ediyorum. Son yıllarda tasarım tarihi, gündelik yaşama ve kullanım pratiklerine odaklanan ve insan-merkezli anlatıların ötesine uzanan yeni yönelimlerle önemli ölçüde genişlemiştir (Attfield, 2000; Fallan ve Jørgensen, 2017). Buna karşın, hayvanların tasarım nesneleriyle kurdukları ilişkiler tasarım tarihinde henüz sistematik bir analitik mesele hâline gelmemiştir. İnsandan öte tasarım (*more-than-human design*) yaklaşımları, insan-merkezli tasarımın dayandığı kullanıcı kavramını ve faillik anlayışını yeniden tartışmaya açmış; ancak bu tartışmalar büyük ölçüde çağdaş tasarım pratiklerine ve

geleceğe dönük tasarım tahayyüllerine odaklanmıştır (Forlano, 2017; Giaccardi vd., 2025; Wakkary, 2021). İstanbul'daki bakım nesneleri ve imha altyapıları ise insandan öte tasarımın yalnızca geleceğe ilişkin bir tasarım ufku değil, aynı zamanda yazılmayı bekleyen bir tasarım tarihi olduğunu göstermektedir. Bu tartışmaların ışığında çalışma, hayvanları mevcut kullanıcı kategorisine eklemeyi önermez; kullanıcı kategorisinin tarihsel olarak insanla sınırlandırıldığını ve İstanbul'daki bakım nesnelerinin bu sınırı sorgulamayı mümkün kıldığını ileri sürer.

Bu doğrultuda bildiri, tasarım tarihine üç temel katkı sunmaktadır. Birincisi, daha önce bir arada düşünülmemiş olan mancacı çubuğu, kuş evi ve kedi evini ortak bir çerçevede ele alarak, insandan öte bir tasarım tarihinin Türkiye bağlamında halihazırda var olduğunu göstermektedir. İkincisi, bu tarih içinde bakımın karşıt yüzü olan sürgün, dışlama ve imha pratiklerini tasarımın meşru bir inceleme nesnesi olarak kurmaktadır [2]. Son olarak, bakım ile imhayı hayvanın kentteki hareketini izleyen ve onu zapt eden tek bir hareket rejiminin iki karşıt kutbu olarak kavramsallaştırarak, tasarım tarihini hayvan failliği ve türler arası kullanım pratikleri üzerinden yeniden okumaya imkân veren bakım odaklı bir çerçeve önerir.

HAYVAN FAİLLİĞİNİ TANIYAN BİR EVCİLLEŞME KURAMI

Evcilleşmenin İngilizce karşılığı olan *domestication* sözcüğü Latince *domus* (ev) kökünden türeyen *domesticus* (hanehalkına ait) sözcüğüne dayansa da (Harper, t.y.), kavramı yalnızca haneye alma edimi olarak okumak onun tarihsel ve ekolojik derinliğini daraltır ve insan-hayvan birlikteliğine dair yanıltıcı bir mekânsal kavrayış üretir [3]. Oysa *domus* tek başına bir yapı değil; ekilmiş tarlaların, ambarların, insanların ve hayvanların bir arada evrimleştiği çok türlü bir topluluk modülüdür (Scott, 2017).

İnsan-hayvan birlikteliğinin mekânsal örgütlenmesi, modern sahiplik paradigmasının varsaydığına göre çok daha eskidir ve sokağa, limana ve kamusal alana çok daha karmaşık biçimlerde gömülüdür. Nitekim kedinin insanla birlikteliği, kedi evcilleşmesinin miladını Antik Mısır'da başlatan hâkim söylemin aksine, bilinen en erken kanıtıyla yaklaşık 9500 yıl öncesine, Kıbrıs'taki Shillourokambos yerleşimine uzanır; kediler adaya insanlarla birlikte deniz ticareti yolu ile taşınmıştır (Vigne vd., 2004). Bu erken birliktelikte belirleyici olan, kedinin haneye kapatılarak değil, tahıl depolama ve liman yerleşimleri gibi insan faaliyetlerinin çevresinde kommensal bir yolla insanın yaşam alanına dâhil olmasıdır. Kedi, köpek ve domuz gibi türlerin evcilleşmesi de insan yerleşimlerinin çevresinde, bilinçli bir insan müdahalesi olmaksızın, kommensal yol (*commensal pathway*) aracılığıyla başlar; hayvanlar bu sürece kendi iradeleriyle katılır ve evcilleşmenin geri dönüşü olmayan derin izi onları insana ve kentin olanaklarına bağımlı kıldığı için süreçten kopma girişimleri ancak kısmen başarılı olur (Zeder, 2012). Dolayısıyla evcilleşme, haneye kapatma veya salt bir insan tahakkümü değil, karşılıklı uyumun ve türler arası merakın mekânsal bir yansımasıdır; çok türlü katılımcıların farklı derecelerde faillik sergilediği bir süreçtir. Bu süreç, birbirinin öncülü olmayan insan ve köpek gibi "yoldaş türlerin" (*companion species*) ortaklaşa geçirdiği bir evrim serüvenidir (*coevolution*) (Haraway, 2003; 2008). Üstelik evcilleşme

nihayete ermiş bir olay değil, bakımın kurucu bir bileşen olarak işlediği, bugün hâlâ devam eden bir süreçtir (Losey, 2022).

Evcilleşmenin bu çok yönlü doğası, İstanbul'un (o dönemki adıyla Konstantinopolis) en eski yazılı hukuk düzenlemelerinden birinde de karşılık bulmaktadır. I. Justinianus'un derlettirdiği *Corpus Iuris Civilis*'in Doğal Hukuk (*Ius Naturale*) bölümünde hayvanlar, iradeye sahip varlıklar olarak tanımlanmış; bir hayvanın kaçışı, hayvan failliğinin bir icrası olarak yorumlanmıştır. Buna göre hayvan, geri dönme iradesine sahip olduğu sürece sahibine ait sayılır; geri dönme alışkanlığını terk ettiğinde ise artık sahibinin mülkü olmaktan çıkar (Gordilho ve Santos Júnior, 2020). Bu düzenleme, sahipliğin sürmesini insanın tek taraflı iradesine değil, hayvanın geri dönme iradesine bağlamaktadır. İstanbul ve Doğu Roma İmparatorluğu coğrafyasındaki en erken yazılı hayvan hukuku düzenlemelerinden biri olarak bu kanun, evcilleşmenin insandan hayvana doğru tek yönlü işlemediğini; aksine, hayvan failliğinin belirli bir düzeyde gözlemlendiğini ve hukuken tanındığını gösterir (Taşdizen, 2024b).

Tam da bu noktada, ne tam evcil ne tam yabani olan, insan yerleşimlerinde yaşayan ama haneye ait sayılmayan hayvanları tanımlayan "liminal hayvan yerleşimci" (*liminal animals*) popülasyonlarına ve "mukim" (*denizen*) kavramına bakabiliriz (Donaldson ve Kymlicka, 2011). Mukim statüsü, hayvanın haneye alınmadan, bulunduğu yerde ve kendi failliği tanınarak gözetilmesine siyasi ve etik bir meşruiyet kazandırır. Bu çerçeve aynı zamanda, hayvan hakları kuramının ağırlıklı olarak hayvanların köleleştirilmeme ya da üzerlerinde deney yapılmama gibi negatif haklarına yoğunlaşıp kentlerin ve insan-hayvan ilişkilerinin hayvan kullanıcıları gözetecek şekilde yeniden tasarlanmasını gerektirecek pozitif hakları ertelemesini de görünür kılar (Donaldson ve Kymlicka, 2011).

KÜLTÜREL MİRAS OLARAK YERİNDE YAŞATMAK

Bu faillik çerçevesinde İstanbul, henüz Byzantion adını taşıdığı dönemden itibaren çok türlü bir kent olarak biçimlenmiştir. MÖ 339'da II. Philippos'un kuşatma girişiminde köpeklerin, tanrıça Hekate ile birlikte kenti koruduğuna inanılmıştır (Emecen, 2015). Doğu Roma döneminde kedi ve köpekler, etleri kirli sayıldığı için tüketilmemiş, ancak çalışan hayvan ya da ev hayvanı statülerinde değer görmüştür (Kislinger, 2011). Zaman zaman bu hayvanlar imparatorluk çevresine girmiş, sevgi görmüş (Kislinger, 2011; Tzetzes, 1826/2018) ve Doğu Roma ile Osmanlı hanedan aileleri arasında yüksek sembolik değer taşıyan hediyeler olarak mübadele edilmiştir (Shukurov, 2016). Kediler özellikle liman kentlerinde ve yoğun tarım bölgelerinde kemirgen kontrolü için istihdam edilmiş (Baron, 2012); köpek ve atlardaki iyileşmiş kırık kemikler ise Konstantinopolis Theodosius Limanı'nda (bugünkü Yenikapı) bu hayvanlara yönelik bakım ve gözetimin somut kanıtını oluşturmuştur (Onar vd., 2010; Taşdizen vd., 2024). Tüm bunlar, hane dışında, kamusal alanda hayvanların gözetildiği ve bakıldığı bir yerinde yaşatma çerçevesinin Doğu Roma döneminde var olduğuna işaret etmektedir.

Aynı bakım örüntüsü Osmanlı İstanbul'unda da sürmüş; ancak buradaki ihtimam, Batılı kaynaklarda hayvanın eksikliğiyle açıklanan ve dolayısıyla

insana düşen bir yükümlülük olarak çoğunlukla teolojik bir dille ifade edilmiştir (Forster ve Daniell, 1881; Wratislaw, 1996). Ne var ki bu ihtimamı salt dine bağlamak yanıltıcıdır; dinî gelenek köpeğin statüsüne dair kendi içinde çelişkili tutumlar barındırırken, kent hayvanlarına gösterilen ihtimam teolojik söylemi aşar (Taşdizen vd., 2024). İstanbul'daki sokak hayvanı bakımı bu nedenle kentin somut olmayan kültürel mirasının bir parçasıdır (Hart, 2019; Yıldırım, 2020). Bu kültürel miras, Doğu Roma hukuk düzenlemelerinden Osmanlı ve günümüz maddi kültürüne ve hayvan siyasetine uzanan "yerinde yaşatmak" anlayışında, hane dışında, kamusal alanda ve hayvanın bulunduğu yerde örgütlenen bir nesne ve mekân repertuarında kök salmıştır.

YERİNDE YAŞATMANIN ÜÇ KAYDI

Yerinde yaşatmayı, etik, siyasi ve ekolojik olmak üzere üç eşzamanlı kaydı olan kavramsal bir çerçeve olarak ele alıyorum. Yerinde yaşatmanın ilk kaydı etiktir ve bu kayıt, yaşamı mümkün kılan ihtimam ile yaşamı kırılganlaştıran imha arasındaki süreklilikte şekillenir. Bakım etiği (*ethics of care*), ahlaki muhakemeyi soyut haklar ve evrensel ilkeler yerine somut ilişkiler, karşılıklı bağımlılık ve sorumluluk üzerine kurar (Gilligan, 1982/1993). Bakım yalnızca bir duygu ya da etik ilke değil, dünyayı bir arada tutan maddi bir pratikler bütünüdür (Puig de la Bellacasa, 2017). Bu maddilik tasarım çalışmaları için belirleyicidir, çünkü bakımın izi nesnelerde, mekânlarda ve altyapılarda görünür hâle gelir. İhtiyacın fark edilmesi (*caring about*), sorumluluğun üstlenilmesi (*taking care of*), fiilen bakım verilmesi (*care-giving*) ve bakım alanın yanıt vermesi (*care-receiving*) olmak üzere Tronto'nun (1993) dört aşamada kurduğu bakımın izi, yerinde yaşatma pratiklerinin her birinde sürülebilir. Bakımın noksanlığı ise imhayı mümkün kılan koşulları üretir. Dolayısıyla etik eksende bir uca bakımın maddileşmesini ve yaşamı mümkün kılmasını, diğer uca ise bakımın geri çekilmesinin ürettiği imhayı yerleştiriyorum.

Yerinde yaşatmanın ikinci kaydı siyasidir ve bu kayıt, hayvanın topluluğa dâhil edilmesi ile topluluktan silinmesi arasındaki gerilim üzerinden şekillenir. Bu gerilim, üyeleri birbirine bağlayan karşılıksız armağan-yükümlülük (*munus*) üzerine kurulu *communitas* ile bu yükümlülükten muafiyeti tanımlayan *immunitas* arasındaki karşıtlıkta okunabilir (Esposito, 1998/2010; Koşarhan, 2024). Mülkiyet ilişkisinden azade bir biçimde gerçekleşen sokaktaki insan-hayvan karşılaşmalarında besleme, su verme ve gözetme gibi pratikler, hayvanı haneye almaksızın ona karşı bir bakım yükümlülüğü üstlenmeyi mümkün kılar. Bu yönüyle söz konusu pratikler, hayvanı topluluğa dâhil eden bir *munus* ilişkisi olarak okunabilir. Buna karşılık hayvanı sokaktan tamamen çekmeye veya sokak hayvanından arındırılmış bir kent tahayyül etmeye yönelik yaklaşımlar, müşterek yaşamı bağışıklama (*immunization*) mantığıyla yeniden kurar. Bu yaklaşımın nihai amacı, müşterek alanı sterilize ederek türler arası karşılaşmaların doğurduğu belirsizlik ve riskleri ortadan kaldırmaktır. *Munus*'un siyasi karşılığı, liminal hayvana tanınan mukim (*denizen*) statüsüdür (Donaldson ve Kymlicka, 2011). Mukim, ne vatandaş ne de yabancı olan, kentte yaşayan ancak haneye ait sayılmayan, toplumun bir parçası olmasına rağmen insan-merkezci demokraside tercihleri sistematik olarak temsil edilmeyen bir varlıktır. Bu nedenle sokak hayvanları, fiziksel olarak kentte mevcut olsalar da

söylemsel ve siyasi olarak görünmez kılınan, kentsel kararlardan doğrudan etkilendikleri hâlde bu karar alma süreçlerinde yer almayan "örtük edimciler" (*implicated actants*) olarak düşünülebilir (Clarke, 2005; Clarke vd., 2015). Dolayısıyla siyasi eksende bir uca hayvanın kentsel aidiyetinin tanındığı ve mukim statüsünün fiilen kurulduğu *communitas*'ı, diğer uca ise hayvanın kentteki varlığının sistematik olarak silindiği, müşterek alanın hayvansızlaştırılarak sterilize edildiği ve türler arası karşılaşmaların bertaraf edildiği *immunitas*'ı yerleştiriyorum.

Yerinde yaşatmanın üçüncü kaydı ekolojiktir ve bu kayıt, hayvanın kendi ekolojik nişini seçme failliğinin tanınması ile bu failliğin ortadan kaldırılması arasındaki gerilim üzerinden şekillenir. Hane sınırlarını aşan çok türlü *domus* (Scott, 2017), hayvanın geri dönme iradesini tanıyan erken hukuki düzenlemeler (Gordilho ve Santos Júnior, 2020) ve "yoldaş türlerin" karşılıklı oluşu (Haraway, 2003; 2008), failliği bir tahakküm ilişkisinin değil, ilişkisel bir birlikteliğin ürünü olarak konumlandırır. Bu perspektiften bakıldığında, yerinde yaşatma yalnızca hayvanın yaşamını sürdürmesini değil, yaşamını sürdürürken kendi ekolojik nişini seçme ve kentsel mekânla, insanlarla ve insan olmayan diğer canlılarla ilişki kurma failliğini de korur. Yerinde yaşatma, bakımın soyut bir türe değil, belirli bireylere ve onların ait oldukları popülasyonlara yöneldiğini gösterir. Bu nedenle liminal hayvanlar, "kedi" ya da "köpek" gibi jenerik tür kategorileri üzerinden değil; kendi yaşam öyküleri, mekânsal alışkanlıkları ve ait oldukları yerel popülasyon bağlamında anlaşılmalıdır. Bu yaklaşım, bakım kararlarının soyut tür şemasına (*species script*) değil, belirli bireyin ilişkisel yaşam bağlamına duyarlı olması gerektiği yönündeki önceki tartışmalarla da uyumludur (Taşdizen, 2024a; 2024b). Dolayısıyla ekolojik eksende bir uca, sokağın, mimari yüzeylerin ve kent çeperlerinin çok türlü yaşama elverişli nişler olarak işlediği, hayvanın kendi ekolojik nişini seçme failliğinin tanındığı açık *domus*'u; diğer uca ise, hayvanın failliğinin yok sayıldığı, yaşayacağı nişin insan tarafından belirlendiği ya da tamamen ortadan kaldırıldığı steril kentsel mekânı yerleştiriyorum. Birbirinden bağımsız olmayan bu üç kayıt, hayvanın kentteki varlığını ve hareketini birlikte kurar ve yerinde yaşatma ile imha arasındaki farklı pratikleri tek bir analitik çerçevede karşılaştırmayı mümkün kılar.

YERİNDE YAŞATMADAN İMHAYA: LİMİNAL HAYVAN HAREKETİNİN REJİMİ

Yerinde yaşatmanın maddi repertuarını oluşturan ve İstanbul'un farklı dönemlerinde ortaya çıkan ihtimam pratiklerini birbirinden bağımsız nesne ya da eylemler olarak değil, etik, siyasi ve ekolojik kayıtların kesişiminde işleyen bir bakım altyapısı olarak ele alıyorum. Bu repertuar boyunca ortak olan, bakımın hayvanın hareketini izleyerek onun yaşam pratiklerine, mekânsal alışkanlıklarına ve bulunduğu yere eşlik etmesiyken, imha altyapıları hayvanın hareketine dışarıdan müdahale ederek onu yerinden etmeyi veya bütünüyle ortadan kaldırmayı hedefler. Bu nedenle repertuar boyunca ilerledikçe yalnızca bakım biçimleri değil, hayvanın failliği de dönüşmektedir.

Doğu Roma ve Osmanlı İstanbul'unda bu repertuarın en görünür bileşeni besleme pratiğidir. Sokaklara köpekler için belirli aralıklarla su kapları

yerleştirilmesi (İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2016), emziren köpeklerin çevresine kemik ve yiyecek bırakılması (Forster ve Daniell, 1881), mancacılık geleneği (Kuzucu, 2022; Taşdizen vd., 2024), sokaklarda dua okuyarak kedilere ciğer ve sakatat dağıtan kadınların betimlenmesi (Wratislaw, 1996; Taşdizen vd., 2024) veya Erken Doğu Roma dönemine tarihlenen ve Olympos'ta bulunan bir kuş yemliği (Öztaşkın, 2019) bakımın örgütlenmiş bir pratik olduğunu gösterir. Bu pratikler, Tronto'nun (1993) tanımladığı bakım aşamalarının kurumsallaşmış örnekleridir. Mancacılık, 16. yüzyıldan itibaren Batılı gezginlerin tanıklıklarında beliren, 18. yüzyıl başında görsel kayda geçen ve 19. yüzyıl boyunca kentin gündelik ticari hayatına eklemlenmiş biçimde sürdürülen bir pratiktir (Kuzucu, 2022; Van Mour, 1714; Wratislaw, 1996). Mancacının uzun ve ince bir çubuğa astığı et ve ciğerle sokakları gezdiği, hayvansever Osmanlıların ondan et satın alıp hayvanları beslediği bu pratikte bakım, hayvanı bulunduğu yerden kaldırmaz; tersine onu kendi seçtiği yerde takip eder. Mancacı sokaklarda dolaşırken kediler dilerlerse ona yaklaşır, beslenmeyi kabul eder ya da reddeder (Resim 1). Dolayısıyla burada hayvanın failliği yüksektir. Besleme, aynı anda bakım yükümlülüğünü görünür kılar, hayvanın kamusal aidiyetini yeniden üretir ve sokağı ve kenti insanlarla hayvanların birlikte yaşadığı açık bir *domus* olarak sürdürür.

Resim 1. Büyük Çarşı'ya ciğer taşıyan Arnavut bir mancacı ve kediler (Van Mour, 1714, s. 60; Aikaterini Laskaridis Vakfı Kütüphanesi).

Beslemenin yanı sıra barındırma, yerinde yaşatmanın ikinci temel boyutunu oluşturur. 15. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına uzanan bir gelenek içinde cami, medrese ve kütüphane cephelerine yerleştirilen kuş evleri (Barışta, 2000; Bektaş, 2003; Özen, 2012), yapılı çevrenin çok türlü yaşama göre tasarlandığı en rafine örneklerden biridir (Resim 2). Yapının üst kotlarına yerleştirilen bu nişler kuşları iklim koşullarından ve diğer hayvanlardan korurken, mimari yüzeyi farklı türlerin birlikte kullandığı bir yaşama alanına dönüştürür. Bursa'daki Haffaflar Çarşısı'nda kanatları kırık leyleklerin ve kör baykuşların esnafın sadakalarıyla gözetildiği hayvan bakımevine ilişkin gözlemler (Haşim, 1928/2011) ise barındırmanın yalnızca yuvalama değil, tedavi ve uzun süreli bakım pratiklerini de kapsadığını ortaya koymaktadır. Kuş evi, bakımın mimari anlamda kurumsallaştığı, hayvanın kentsel aidiyetinin yapılı çevrede tanındığı ve yeni ekolojik nişlerin üretildiği bir tasarım müdahalesidir. Besleme pratiğinde olduğu gibi hayvanın tasarlanan müdahaleyi reddetme olasılığı her daim vardır; bu anlamda hayvanın failliği korunmaktadır. Ancak kuş evi, yeri önceden belirlendiği için mancacı çubuğunun aksine hayvanın hareketini izlemez, daha ziyade belirler.

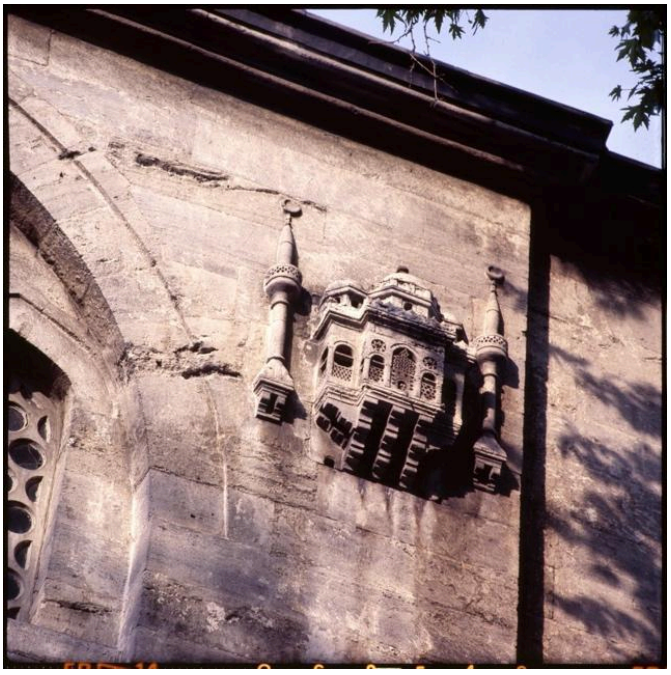

Resim 2. 1708–1711 yılları arasında inşa edilen Üsküdar Yeni Valide Camii duvarında bir kuş evi (Çalıkoğlu, t.y.).
(Kaynak: SALT Araştırma)

Günümüz İstanbul'unda gönüllüler tarafından tasarlanan kedi evleri bu barındırma pratiğinin çağdaş karşılığıdır. Çoğunlukla geri dönüştürülmüş malzemelerle yapılan, profesyonel tasarım süreçlerinden geçmeyen ve biçimsel bir standarttan yoksun olan bu müdahaleler, kuş evlerinin aksine mimariye gömülü değildir; doğrudan sokağa yerleştirilir, bazen altyapılara sembolik olarak bağlanır, sokağın bir parçası hâline gelir, öngörülemeyen hayvan

kullanımlarına göre yinelemeli bir biçimde yeniden tasarlanır, ancak her zaman yerinden edilebilir (Resim 3). Âtıl durumdaki kedi evleri, hayvanın tasarımı reddedebilecek failliğini ve insan tasarımcının kullanıcıyı bütünüyle belirleyemeyeceğini gösterir (Taşdizen, 2024b). Varlıkları üzerine süren fikir ayrılıkları bir yana, kedi evleri, bakım yükümlülüğünü günümüz İstanbul'unun kamusal alanlarında görünür kılan ve *communitas* işlevi taşıyan tasarım müdahaleleri olarak öne çıkar. Ancak her an yerinden edilebilir olmaları, kedi evlerinin sunduğu barınağı kuş evine kıyasla daha kırılgan kılar; bu nedenle kedi evini hareket rejiminde kuş evi ile orman beslemesi arasında konumlandırıyorum.

Resim 3. Kurtuluş'ta kedi evleri ve mama kapları, 22 Nisan 2019.
(Kaynak: Burak Taşdizen)

Bakım repertuarının sınırı ise günümüz İstanbul'undaki orman beslemesi pratiğinde belirir. Kentten sistematik olarak uzaklaştırılan köpekler için vatandaşların ormanlık alanlara düzenli olarak mama ve su taşıması, bakımın hayvanı bulunduğu yeni mekânda takip etmeye devam ettiğini gösterir (Yıldırım, 2021). Burada "yerinde yaşatmak" karmaşıklaşmaya başlar; zira hayvanın bulunduğu yer, seçtiği değil, zorla terk edildiği, atıldığı yerdir. Devlet bağışıklama siyasetini uygularken, vatandaşlar *munus* olarak okuyabileceğimiz bakım yükümlülüğünü sürdürmekte, bakımın en dirençli biçimlerinden birini

icra etmektedir. *Domus* artık sokakla sınırlı değildir; hayvanın fiilen bulunduğu orman, kent çeperi, otoyol kenarı bakımın mekânı hâline gelir. Ancak hayvan bulunduğu yeri seçmediği ve geri dönemediği için bu pratik, failliğin belirgin biçimde azaldığı bir durumu tarif eder. Dolayısıyla orman beslemesi, repertuarın bakım ekseninden denetim eksenine kaydığı ilk duraktır.

Bakımın çöktüğü veya bilinçli olarak geri çekildiği noktada ise repertuar yerini imha altyapılarına bırakır. 1910-11 Hayırsızada sürgünü, Erken Cumhuriyet dönemindeki kedi itlafları, Havrita sitesi ve 2024 yılında yürürlüğe giren yasal düzenleme, bu altyapının farklı tarihsel tezahürleri olarak okunabilir. Türkiye'de hayvan savunuculuğu hareketinin kurucu travması olarak işlev gören 1910-11 Hayırsızada köpek sürgünü (Gündoğdu, 2010), Osmanlı modernleşme politikalarının bir parçası olarak İstanbul'un sokak köpeklerinin toplatılarak Marmara Denizi'ndeki Hayırsızada'ya bırakıldığı (Resim 4), adada yiyecek ve su tedariki sağlanmadığı için hayvanların büyük çoğunluğunun açlık ve susuzluktan öldüğü bir kırımdır (Kuzucu, 2022; Taşdizen vd., 2024; Yıldırım, 2021). Benzer bir diğer kırım, sokak kedilerinin belediyeler tarafından toplanarak öldürüldüğü Erken Cumhuriyet döneminde (1920'ler–1950'ler) yaşanmıştır (Obuz, 2022). 1930 tarihli Belediye Kanunu (Kanun No. 1580), belediyelere başıboş hayvanları yakalama ve salgın hastalıklarla mücadele görevi vererek bu imhanın hukuki zeminini oluşturmuştur (T.C. Resmî Gazete, 1930). 1937 yazında belediyenin resmî tebliğiyle ilan edilen kedi itlafı, süreklilik kazanmış bir nüfus yönetimi pratiğine dönüşmüştür (Obuz, 2022; Toklucu, 2022). Dönemin gazeteleri öldürülen kedi sayılarını semt semt ve dönem dönem yayımlayarak itlafı bir belediye hizmeti olarak sunmuştur. Yalnızca 1938 yılının Ocak ile Temmuz ayları arasında 11.220 köpek ve 572 kedi öldürülmüş, bu rakam bir faaliyet dökümü halinde okurlara duyurulmuştur ("Kedi ve Köpek İtlâfı", 1938). Kırımın mekânsal altyapısı ise bu tebliğden on yıl önce kurulmuştu. Kedilerin toplandığı ve öldürüldüğü yerlerden biri, 1927'de Nişantaşı'nda inşa edilen gaz odasıdır (Toklucu, 2022, s. 281). 1912'de İstanbul'da kurulan ve Türkiye'nin ilk hayvan koruma örgütü olan Himaye-i Hayvanat Cemiyeti, hayvanlara kötü muameleyi yasaklamayı ve onları vesayet altına alarak acılarını dindirmeyi nizamnamesine yazmasına karşın (Himaye-i Hayvanat Cemiyeti, 1929), itlafa karşı çıkmak yerine belediyeyle iş birliği yaparak kedilerin bu gaz odasında öldürülmesine aracılık etmiştir (Obuz, 2022). Hayırsızada ile kıyaslandığında, Erken Cumhuriyet dönemi kedi itlafı, hayvanları ıssız bir adada açlığa terk etmek yerine belediye hizmeti olarak toplayıp gaz odasında öldüren farklı bir imha mekaniğini açığa çıkarmaktadır. Ancak iki örnekte de hayvanın failliği yalnızca yok sayılmakla kalmamış, hayvanın bizzat kentteki varlığı ve mukim statüsü yok edilmek istenmiştir; zira modern kent hayvansız tasavvur edilmiştir.

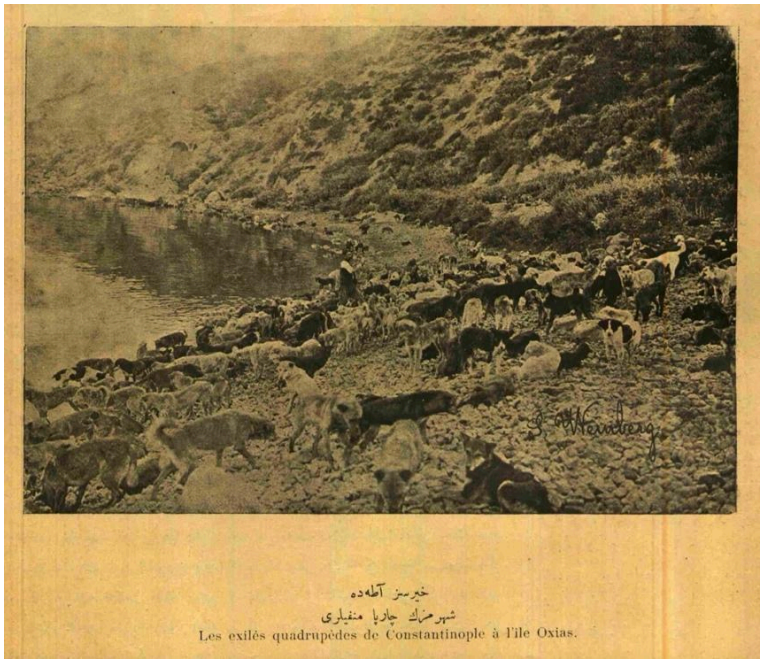

Resim 4. 1910'da Hayırsızada'ya "menfi" (sürgün) sıfatıyla toplu hâlde sürülen İstanbul sokak köpekleri (Weinberg, 1910, s. 1; Millî Kütüphane).

Bu imha mantığı geçmişte kalmış değildir. 2022 yılında açılan Havrita sitesi kullanıcıların "tehlikeli" gördükleri sokak köpeklerinin konumlarını işaretlemelerine olanak tanıyan kitle kaynaklı bir haritalama özelliği sunuyordu (Resim 5) (BBC Türkçe, 2022). Ancak zaman içerisinde kullanıcıların hayvanlara bakım verilen noktaları işaretlemesiyle, "tehlikeli" köpek ile birlikte yerinde yaşatma pratiğinin kendisi imha nesnesi hâline gelmiştir (Resim 6). Bir diğer deyişle, etik kayıtta hayvana sunulan bakım sorunsallaştırılırken, siyasi kayıtta insan-hayvan ilişkisi ve "yerinde yaşatmak" kültürel mirası kentten izi silinmesi gereken bir suç unsuru gibi ele alınmıştır. Ekolojik kayıtta ise açık *domus*, önce dijital olarak haritalanmış, ardından bu harita bakım mekânlarını hedef alan bir imha aracına dönüşmüştür. Tabanda şekillenen ve yerinde yaşatma pratiklerini sorunsallaştıran bu yaklaşımı güncel yasal konjonktürle okumak yararlı olacaktır. 30 Temmuz 2024'te kabul edilip 2 Ağustos 2024 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 7527 sayılı Kanun, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nda değişiklik yaparak sahipsiz hayvanların sahiplik ilişkisi kurulmaksızın yerinde bakılması imkânını daraltmış, belediyeleri köpekleri toplayıp bakımevlerinde tutmakla yükümlü kılmış ve belirli koşullarda ötanaziye hukuki zemin hazırlamıştır (T.C. Resmî Gazete, 2024). Bariz biçimde mekânsal bir müdahale olan ve yerinde yaşatmanın keskin şekilde karşısında duran bu yasal düzenleme, liminal hayvanın kentteki varlığını bir aidiyet değil, bertaraf edilecek bir risk olarak kodlar. Hayırsızada'dan Nişantaşı gaz odasına, Erken Cumhuriyet kedi itlaflarından Havrita'ya uzanan bu hat, imha altyapısının biçim değiştirdiğini ama mantığının sürdüğünü göstermektedir.

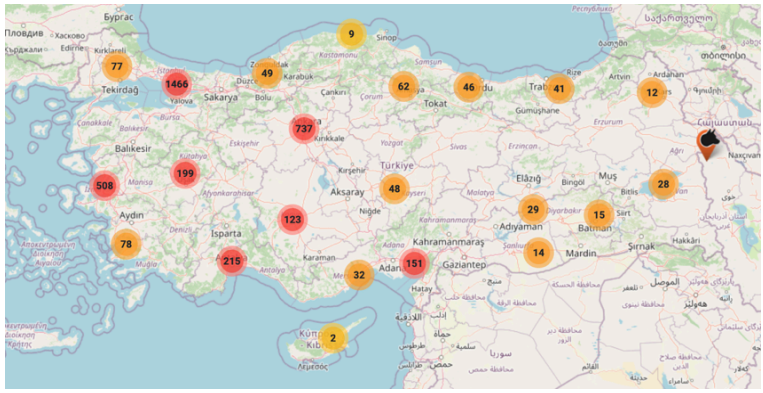

Resim 5. Havrita internet sitesinden alınan bir ekran görüntüsü. (Kaynak: Yel, 2022)

Resim 6. Havrita sitesinden alınan bir ekran görüntüsü. (Kaynak: Yel, 2022)

Bu örneklerde ortak olan, bakımın geri çekilmesi kadar hayvanın hareketinin dışarıdan belirlenmesidir. Hayvan artık bulunduğu yeri seçen bir özne değil; taşınan, kapatılan, haritalanan ya da ortadan kaldırılan bir nesneye dönüşür. Bu tarihsel çizgi, yerinde yaşatmanın yalnızca bakım pratiklerinden oluşan bir repertuar olmadığını; aynı zamanda bakım ile denetim arasında hayvan failliğinin giderek daraldığı bir hareket rejimi olduğunu göstermektedir. Bu rejimin bir ucunda hayvanın hareketini izleyen ve onun failliğini mümkün kılan nesneler ve pratikler yer alırken, diğer ucunda hareketi ele geçiren, yönlendiren ve nihayet ortadan kaldıran imha altyapıları bulunmaktadır (Resim 7).

Resim 7. Bir hareket rejimi olarak yerinde yaşatmak. (Kaynak: Burak Taşdizen)

SONUÇ

Bu bildirinin temel önerisi, İstanbul'daki bakım nesneleri ile imha altyapılarını hayvan hareketi rejiminin iki karşıt kutbu olarak birlikte okumaktır. Bakım hayvanın hareketini izler ve hayvanı davet ederken, denetim ve imha hayvanın hareketini kısıtlar, onu hapseder ya da öldürür. Bu bildiri, İstanbul'daki liminal hayvanlara yönelik bakım nesnelerini, tasarım tarihinin kıyısında kalmış folklorik kalıntılar olarak değil, çok türlü kentsel yaşamı mümkün kılan maddi ve etik altyapılar olarak yeniden okumayı önermektedir. Mancacı çubuğu, kuş evi ve kedi evi birlikte düşünüldüğünde, hayvanları kamusal alandan çekmek yerine kendi seçtikleri yerde yaşatan, failliklerini gözeten bir bakım repertuarının tarihsel sürekliliği görünür hâle gelir. Buna karşılık Hayırsızada sürgününde, Erken Cumhuriyet dönemi kedi itlaflarında, Havrita gibi güncel internet sitelerinde ve 7527 sayılı Kanun'da gözlemlenebilecek; hayvanı yerinden eden, öldüren ya da hayvanın veya ona sunulan bakımın konumunu işaretleyen pratikler, tasarımın ve yönetişimin çok türlü yaşamı riske atan ve yok etme tehlikesi barındıran biçimlerde de işleyebildiğini göstermektedir. Bu çerçevede çalışma, tasarım tarihini insan-merkezli özne, nesne ve kullanım anlatılarının ötesine taşıyarak, bakım ile imha arasındaki gerilimi tasarımın tarihsel bir meselesi olarak görünür kılmaktadır. Böylece "yerinde yaşatmak", yalnızca Türkiye'ye özgü bir hayvan savunuculuğu yaklaşımı değil; çok türlü kentlerde tasarımın kimi yaşam biçimlerini mümkün kılarken kimilerini dışlayan tarihsel rejimlerini analiz etmeye imkân veren kavramsal bir çerçeve hâline gelmektedir.

NOTLAR

[1] Bu çalışma, insanlarla aynı kentsel çevreyi paylaşan liminal kent hayvanlarına odaklanmaktadır. İncelenen bakım nesneleri ağırlıklı olarak kedi, köpek ve kent kuşlarıyla ilişkilidir; dolayısıyla çalışma tüm hayvan türlerini değil, kentte insanlar ile gündelik karşılaşmalar yaşayan ve bakım ilişkilerine dâhil olan hayvanları kapsamaktadır.

[2] Bu çalışmada "imha" kavramını bilinçli olarak tercih ediyorum. Hayvanların sistematik olarak öldürülmesi çoğunlukla "itlaf" kavramıyla ifade edilirken, ben "imha"yı yalnızca öldürmeyi değil; hayvanların yaşamını mümkün kılan bakım ilişkilerinin, müştereklikliklerin ve ekolojik nişlerin sistematik olarak ortadan kaldırılmasını kapsayan analitik bir kavram olarak kullanıyorum. Ek olarak, kavramın Türkçede çoğunlukla eşya ve mallar için kullanılmasından hareketle, hayvanların hukuki ve idari söylemde nesneleştirilmesine dikkat çekmeyi ve okuru hayvanların toplumdaki statüsüne dair düşünmeye teşvik etmeyi hedefliyorum.

[3] Bu çalışmada "evcilleşme" terimini, insanın hayvan üzerindeki tek yönlü bir müdahalesini ima eden "evcilleştirme" yerine, insan ve diğer hayvan türlerinin uzun dönemli birlikte yaşam süreçlerinde karşılıklı olarak şekillenen ilişkileri vurgulamak amacıyla tercih ediyorum.

AÇIKLAMA VE TEŞEKKÜR

Çalışmaya olan kıymetli katkılarından dolayı Özlem Özkal'a ve Selma Değirmenci'ye, yapıcı eleştirileri için anonim hakemlere teşekkürlerimi sunarım. Bu bildiri, herhangi bir araştırma projesi veya kurum tarafından desteklenmemiştir.

KAYNAKÇA

Attfield, J. (2000). *Wild Things: The Material Culture of Everyday Life*. Berg.

Barışta, H. Ö. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu Dönemi İstanbul'undan Kuşevleri* (Cilt 306). Kültür Bakanlığı.

Baron, H. (2012). Animals in the Byzantine Empire: An Overview of the Archaeozoological Evidence. *Archeologia Medievale*, 39, 93–121.

BBC Türkçe. (2022, 22 Ağustos). Havrita'ya erişim engeli getirildi, hayvan hakları savunucuları internet sitesinin kapatılmasını istiyor. *BBC Türkçe*. 21.03.2026 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/articles/cjqx5lzv7v3o adresinden erişildi.

Bektaş, C. (2003). *Kuş Evleri / Bird-Houses*. Literatür Yayınları.

Clarke, A. E. (2005). *Situational Analysis: Grounded Theory After the Postmodern Turn.* Sage.

Clarke, A. E., Friese, C., ve Washburn, R. (Der.). (2015). *Situational Analysis in Practice: Mapping Research with Grounded Theory.* Left Coast Press.

Çalıkoğlu, M. E. (t.y.). *Üsküdar Yeni Valide Camii duvarında bir kuş evi* [Dia pozitif]. SALT Araştırma. 21.03.2026 tarihinde https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/6589 adresinden erişildi.

Donaldson, S., ve Kymlicka, W. (2011). *Zoopolis: A Political Theory of Animal Rights*. Oxford University Press.

Emecen, F. M. (2015). Emperyal Dönüşümlerin Muhteşem Kenti İstanbul. C. Yılmaz (Der.), *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıl'a Büyük İstanbul Tarihi* içinde (118–181). İBB Kültür AŞ ve İSAM.

Esposito, R. (2010). *Communitas: The Origin and Destiny of Community* (T. Campbell, Çev.). Stanford University Press. (Özgün eser 1998'de yayımlanmıştır)

Fallan, K., ve Jørgensen, F. A. (2017). Introduction: Why Environmental Histories of Design Matter. *Journal of Design History, 30*(2), 107–113. https://doi.org/10.1093/jdh/epx013

Forlano, L. (2017). Posthumanism and design. *She Ji: The Journal of Design, Economics, and Innovation*, *3*(1), 16–29. https://doi.org/10.1016/j.sheji.2017.08.001

Forster, C. T., ve Daniell, F. H. B. (1881). *The Life and Letters of Ogier Ghiselin de Busbecq: Seigneur of Bousbecque, Knight, Imperial Ambassador* (Cilt 1). C. Kegan Paul and Company.

Giaccardi, E., Redström, J., ve Nicenboim, I. (2025). The making(s) of more-than-human design: Introduction to the special issue on more-than-human design and HCI. *Human–Computer Interaction, 40*(1–4), 1–16. https://doi.org/10.1080/07370024.2024.2353357

Gilligan, C. (1993). *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. Harvard University Press. (Özgün eser 1982'de yayımlanmıştır)

Gordilho, H. J. d. S., ve Santos Júnior, C. J. d. S. (2020). The Legal Status of Animals in Roman Tradition. *RJLB Revista Jurídica Luso-Brasileira*, 6(4), 1411–1445.
https://www.cidp.pt/revistas/rjlb/2020/4/2020_04_1411_1445.pdf

Gündoğdu, C. (2010). The Animal Rights Movement in the Late Ottoman Empire and the Early Republic: The Society for the Protection of Animals (Istanbul, 1912). S. Faroqhi (Der.), *Animals and People in the Ottoman Empire* içinde (373–395). Eren Yayıncılık.

Haraway, D. (2003). *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness*. Prickly Paradigm Press.

Haraway, D. (2008). *When Species Meet*. University of Minnesota Press.

Harper, D. (t.y.). Domestic. *Online Etymology Dictionary*. 21.03.2026 tarihinde https://www.etymonline.com/word/domestic adresinden erişildi.

Hart, K. (2019). Istanbul's Intangible Cultural Heritage as Embodied by Street Animals. *History and Anthropology*, 30(4), 448–459. https://doi.org/10.1080/02757206.2019.1610404

Haşim, A. (2011). *Gurebâhâne-i Laklakan* (N. H. Polat, Der.). Yapı Kredi Yayınları. (Özgün eser 1928'de yayımlanmıştır)

Himaye-i Hayvanat Cemiyeti. (1929). *İstanbul Himayei Hayvanat Cemiyeti Nizamnamesi*. Ekspres Matbaası. 13.08.2026 tarihinde http://dlir.org/archive/archive/files/a51cdf52e08a2ac60c42a4a4b75b1c93.pdf adresinden erişildi.

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü. (2016). *Dört Ayaklı Belediye: İstanbul'un Sokak Köpekleri* [Çevrimiçi sergi]. Google Arts & Culture. 12.07.2026 tarihinde https://artsandculture.google.com/story/the-four-legged-municipality-istanbul-research-institute/uQUBF6Zy7KPVLQ?hl=en adresinden erişildi.

Kedi ve Köpek İtlâfı. Kânunusaniden Temmuz Sonuna Kadar 11.220 Köpek 572 Kedi Öldürüldü. (1938). *Akşam, (30 Ağustos 1938)*, 3. Hakkı Tarık Us Süreli Yayınlar Koleksiyonu. 13.08.2026 tarihinde https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/aksam/aksam_1938/aksam_1938_agustos_/aksam_1938_agustos_30_.pdf adresinden erişildi.

Kislinger, E. (2011). Byzantine Cats. I. Anagnostakis, T. G. Kolias ve E. Papadopoulou (Der.), *Animals and Environment in Byzantium (7th–12th c.): International Symposium 21* içinde (165–178). National Hellenic Research Foundation, Institute for Byzantine Research.

Koşarhan, B. G. (2024). *Negotiating the Borders of Humanity: Street Animals in Turkey and the Biopolitics of Community and Immunity (Yayımlanmamış doktora tezi).* Central European University, Viyana.

Kuzucu, K. (2022). *İstanbul'un Sokak Köpekleri: Muhafazakârlık ve Modernlik Bağlamında Osmanlı'dan Cumhuriyet'e*. Kapı Yayınları.

Losey, R. J. (2022). Domestication Is Not an Ancient Moment of Selection for Prosociality: Insights from Dogs and Modern Humans. *Journal of Social Archaeology*, 22(2), 131–148. https://doi.org/10.1177/14696053211055475

Obuz, Ö. (2022). *Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet'e Hayvan Katliamları ve Himaye: Kediler, Köpekler, Kargalar*. İletişim.

Onar, V., Pazvant, G., Armutak, A., ve Alpak, H. (2010). *Yenikapı Metro ve Marmaray Kazılarında Ortaya Çıkarılan Hayvan İskelet Kalıntılarının İncelenmesi* (Proje No. 107O518). İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi.

Özen, R. (2012). Bird Shelters in Turkey: Birdhouses and Dovecotes. *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 18(6), 1079–1082.

Öztaşkın, M. (2019). An Unfamiliar Early Byzantine Ceramic Object from Olympos: Bird-Feeder. *Sanat Tarihi Dergisi*, 28(2), 313–323. https://doi.org/10.29135/std.565396

Puig de la Bellacasa, M. (2017). *Matters of Care: Speculative Ethics in More Than Human Worlds*. University of Minnesota Press.

Scott, J. C. (2017). *Against the Grain: A Deep History of the Earliest States*. Yale University Press.

Shukurov, R. (2016). *The Byzantine Turks, 1204–1461*. Brill.

T.C. Resmî Gazete. (1930, 14 Nisan). *Belediye Kanunu* (Kanun No. 1580, Sayı: 1471). 12.07.2026 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf adresinden erişildi.

T.C. Resmî Gazete. (2024, 2 Ağustos). *Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun* (Kanun No. 7527, Sayı: 32620). 12.07.2026 tarihinde https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/08/20240802-5.htm adresinden erişildi.

Taşdizen, B. (2020). İnsanın Dışında, Tasarımın Ötesinde: Sokak Kedileri, Geçici Birleştirmeler ve Tasarım Aktivizmi. A. Turanlı, A. Aydınoğlu ve M. Şahinol (Der.), *Türkiye'de STS: Bilim ve Teknoloji Çalışmalarına Giriş* içinde (225–242). İstanbul Teknik Üniversitesi.

Taşdizen, B. (2024a). Interspecies Liminality on the Edge of Life: Human-Animal Companionship in Madame (1989). *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(2), 307-329. https://doi.org/10.47613/reflektif.2024.161

Taşdizen, B. (2024b). *Designing Zoöpolis: A Grounded Theory of Design for Interspecies Care (Yayımlanmamış doktora tezi).* Özyeğin Üniversitesi, İstanbul.

Taşdizen, B. (2025). Feline Events beyond Pet Ownership Paradigm: An Ethnographic Case Report on End-of-Life Decision-Making for NONAME 6796. *Human-Animal Interactions*, *13*(1), 0050. https://doi.org/10.1079/hai.2025.0050

Taşdizen, B., Yetiş, E. Ö., ve Bakırlıoğlu, Y. (2024). Intersubjectivity as an Analytical Concept to Study Human-Animal Interaction in Historical Context: Street Dogs in Late Ottoman Period. *Frontiers in Sociology*, 9:1389010. https://doi.org/10.3389/fsoc.2024.1389010

Toklucu, M. (2022). Yirminci Yüzyılda İstanbul'un Sokak Hayvanları ve Hayvanseverleri Üzerine Notlar. *Hayvan Hakları Tarihi ve Türkiye* içinde (272-297). İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Tronto, J. C. (1993). *Moral Boundaries: A Political Argument for an Ethic of Care*. Routledge.

Tzetzes, J. (2018). *Chiliades*. Internet Archive. 12.07.2026 tarihinde https://archive.org/details/TzetzesCHILIADES adresinden erişildi. (Özgün eser 1826'da yayımlanmıştır)

Van Mour, J. B. (1714). *Recueil de cent estampes représentant différentes nations du Levant* (Gravürcü: Le Hay). Aikaterini Laskaridis Vakfı Kütüphanesi, Travelogues.gr. 21.03.2026 tarihinde https://eng.travelogues.gr adresinden erişildi.

Vigne, J.-D., Guilaine, J., Debue, K., Haye, L., ve Gérard, P. (2004). Early Taming of the Cat in Cyprus. *Science*, 304(5668), 259. https://doi.org/10.1126/science.1095335

Wakkary, R. (2021). *Things We Could Design: For More Than Human-Centered Worlds*. MIT Press.

Weinberg, J. (1910). *Hayırsızada'da: Şehrimizin çarpa (dört ayaklı) menfileri (sürgünleri)* [Fotoğraf]. *Servet-i Fünun, 995*, 1. Millî Kütüphane, Süreli Yayınlar. 12.07.2026
tarihinde https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/issue/5348 adresinden erişildi.

Wratislaw, B. W. (1996). *Baron W. Wratislaw'ın Anıları: "16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğundan Çizgiler"*. Ad Yayıncılık.

Yel, G. (2022). Sokak köpeklerinin yaşadığı yerleri fişleyen Havrita sitesi sonrası hayvan katliamları arttı! 11.07.2026 tarihinde https://t24.com.tr/gundem/hayvanlarin-yasadigi-yerleri-fisleyen-havrita-sitesi-sonrasi-kopek-katliamlari-artti-hayvanseverler-tepkili,1053963?_t=1780617600014 adresinden erişildi.

Yıldırım, M. (2020). Mine Yıldırım: "Hayvanseverlik, bu şehrin kültürel miraslarından" [Röportaj]. 11.07.2026 tarihinde https://vizyon2050.istanbul/haberdetay-1-1039-mine_yildirim_hayvanseverlik_bu_sehrin_kulturel_miraslarindan adresinden erişildi.

Yıldırım, M. (2021). *Between Care and Violence: Street Dogs of Istanbul (Yayımlanmamış doktora tezi).* The New School for Social Research, New York.

Zeder, M. A. (2012). The Domestication of Animals. *Journal of Anthropological Research*, 68(2), 161–190. https://doi.org/10.3998/jar.0521004.0068.201

KISA ÖZGEÇMİŞ

Burak Taşdizen, University of Deusto DeustoTech bünyesindeki Deusto Design Research Group'ta doktora sonrası araştırmacıdır. Çalışmaları, *International Journal of Technology and Design Education*, *The Design Journal* ve *Frontiers in Sociology* gibi dergilerde yayımlanmıştır. Eğitimini Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Özyeğin Üniversitesi'nde tamamlamıştır. *Design and Culture* dergisinin sosyal medya editörüdür.